

ALICE IN NEDERLAND

OP ZOEK NAAR BEZIELD LANDSCHAP

Ontdekkingsreiziger, schrijver en bioloog Arita Baaijens is initiatiefnemer van het project Paradijs in de Polder. Op eigenzinnige en creatieve wijze en in diverse samenwerkingsverbanden belicht zij de diepere betekenis van natuur en landschap in Nederland. 'Het is een mythe dat alleen meetbare gegevens belangrijk zouden zijn.'

Tekst: Maartje den Breejen
Foto: Sacha de Boer

In 1989 neemt Arita Baaijens ontslag als milieubioloog en begint ze een leven als ontdekkingsreiziger. Op haar tochten door de Sahara, Siberië, Papoea-Nieuw-Guinea ontmoet ze herders en nomaden voor wie de omringende natuur een levende entiteit is die hen de weg wijst. In Soedan ziet ze dat het landschap voor de nomaden functioneert als geheugen voor de geschiedenis van een volk. Elke zandduin, kloof, heuvel, boom, elke schermacacia of bezemstruik verwijst naar een voorval of persoonlijke geschiedenis.

Baaijens gaat op zoek naar het antwoord op de vraag wat bezielde natuur is. En hoe landschap en geest elkaar beïnvloeden. Wat vertelt landschap mij wat ik nergens anders te weten kan komen? Op zoek naar het sacrale in Siberië merkt ze dat ze haar wetenschappelijke denken met moeite kan uitschakelen. Maar als ze aankomt bij Tavan Bogd, vijf machtige bergpieken bedekt met sneeuw en ijs op de grens van Mongolië, China en Rusland overvalt haar een gevoel dat de Grieken chora noemden, een diepgevoelde emotie, die is verbonden aan een specifieke plek.

Aangevuurd door lezers en bezoekers van haar colleges voert ze experimenten uit om ervaringen die ze opdeed in andere culturen naar Nederland te brengen. Ze móet wel experimenten uitvoeren, omdat we in Nederland nauwelijks woorden hebben voor de lotsverbondenheid tussen mens en omgeving. Vanaf 2013 duikt ze in de wereld van *deep maps*, een term waar nog geen Nederlands woord voor bestaat. 'Dat zijn persoonlijke geografieën die op een creatieve, multimediale manier laten zien hoe ieder van ons landschap beleeft. Het diepe in 'diep' verwijst naar het web van onderlinge betrekkingen die een plek of gebied zijn speciale karakter geven.'

Ze organiseert in 2016 een *deep map*-experiment in de Karakolvallei met een team van bewoners van de vallei, internationale wetenschappers en een kunstenares. Flora, fauna, heilige plekken, geuren en persoonlijke verhalen verschijnen op de kaart. Een half jaar later zwerft ze door een regenbos in Papoea-Nieuw-Guinea om te testen of de *deep map*-methode ook in een ander ecosysteem werkt. Ook daar verschijnen verhalen bij elk stipje op de kaarten. Maar tijdens de tochten vertellen bewoners haar ook over commerciële houtkapbedrijven die vanuit het zuiden oprukken en over Exxon, dat gas oppompt voor de Kikorrivier en een pijpleiding dwars door hun bos wil aanleggen. De onverzadigbare honger naar erts en grondstoffen opent haar de ogen voor de realiteit. 'Niet de bewoners van Siberië en Papoea-Guinea moeten mij inspiratie verschaffen, maar wij, westerlingen met een verknijpte psyche en ontzielde manier van denken, moeten acuut stoppen met de export van onze denkbeelden en wat ermee samenhangt.' En zo ontstaat het idee voor Paradijs in de polder, een onderzoek naar bezielde landschap in Nederland, waarbij vragen horen als: Hoe gaan wij om met natuur in ons eigen land? Zijn er nog bezielde plekjes te vinden in landschappen waarvan over elke vierkante centimeter is vergaderd en nagedacht?

En?

'Het onderzoek is nog steeds in volle gang. De spil van het project is mijn boek *Paradijs in de polder, wat landschap je vertelt* (september, 2018), waarbij ik met oefeningen en illustraties de lezer aanspoor om op ontdekkingsreis te gaan in eigen land en contact te maken met natuur en landschap. Een maand lang ontvin-

gen ruim driehonderd deelnemers wekelijks een oefening uit het boek in hun mailbox. Ervaringen en ideeën deelden we via sociale media. Uit de reacties spreekt enthousiasme en verbazing over het feit dat simpele oefeningen de band met natuur kunnen versterken.

Eind vorig jaar onderzocht ik een maand lang de relatie tussen Amsterdammers en stedelijk groen. De ontdekkingstocht resulteerde in een online *deep map* waarin het stratenplan is vervangen door schimmeldraden die de verhalen doorgeven van bewoners en beleving van groen. Daaruit bleek dat Amsterdammers meer belang hechten aan natuur en groen dan zij zelf soms denken.'

En Paradijs in de polder organiseerde vier openbare *deep map*-experimenten voor een gemeente, een hogeschool en twee provincies. Waarnemingen en *deep maps* toonden aan dat een ontmoeting met natuur geen eenrichtingsverkeer is. Natuur reageert op onze aanwezigheid en andersom.'

Uw onderzoek staat haaks op de wetenschappelijke en analytische benadering in het Westen. Schiet de wetenschap tekort volgens u?

'Begrijp me niet verkeerd. Ik ben nog steeds dol op wetenschap en cartografie. Natuurwetenschappelijke ontdekkingen en technologische doorbraken verrijken ons bestaan ontegenzeggelijk. Wat zouden we moeten beginnen zonder sluitende bewijsvoering en zonder een TU Delft? Dan liep Nederland onder water en zouden we elkaar van alles kunnen wijsmaken. Maar meten geeft geen garantie tot allesomvattend weten. Cijfers doen geen uitspraak over wat ons leven de moeite waard maakt: de zaken van het hart.'

'Wat de moderne wetenschap volgens mij zo bedreigend maakt is niet zozeer de bril waarmee de wetenschap naar de werkelijkheid kijkt, maar haar macht en invloed, en de neiging elke andere vorm van naar de wereld kijken te smoren. Het is jammer dat we zo vasthouden aan het eigen gelijk. Er bestaan zoveel andere denkrichtingen waar we inspiratie uit kunnen putten.'

Hoe ontwikkelen we andere denkrichtingen?

'Dit jaar start Paradijs in de Polder de campagne Taal en Tekens om woorden en symbolen te bedenken voor onze veelzijdige relatie met natuur en landschap. Wat we nodig hebben zijn nieuwe woorden waarmee

Voorbeeld van een *deep map* uit *Paradijs in de polder*.

we elkaar kunnen vertellen wat ertoe doet en wat het leven de moeite waard maakt. Weiden met pinksterbloemen, ik noem maar wat. De nieuwe taal die *Paradijs in de polder* wil introduceren houdt zich verre van nostalgisch treuren om wat geweest is en nooit meer terugkomt. We zoeken eigentijdse woorden en beelden, vitaal, aansprekend en vernieuwend en verbindend. Taal, kortom, die ons erop uit stuurt om te verkennen wat we over het hoofd hebben gezien.'

Wat levert het op?

'Ten eerste komt er ruimte voor verwondering. Kunstenaars, wetenschappers, uitvinders kunnen niet zonder verwondering. Terwijl de wereld hier wordt geregeerd door boekhouders. In Den Haag denkt men alleen vanuit cijfers. En vanuit cijfers kan er nooit wat. Terwijl in de verbeelding alles kan. Die twee werelden: moet je in elkaar schuiven om je vervolgens af te vragen: welke visie op het landschap geldt anno 2019?'

'En ten tweede is iedereen betrokken bij wat er met een plek gaat gebeuren. Nederland gaat op de schop vanwege de energietransitie en de bouw van een miljoen woningen. De ingrepen zullen protest oproepen omdat verbondenheid met landschap ertoe doet voor bewoners. Maar hoe bespreek je belangrijke gevoelszaken waarvoor geen woorden bestaan en die zich niet laten meten? *Paradijs in de polder* gaat samen met burgers, planologen, landschapsarchitecten, ecologen, cartografen en woordkunstenaars op zoek naar een gemeenschappelijke taal voor verbondenheid met landschap.'

'Natuurlijk kan de overheid vervolgens zeggen: jongens, we hebben jullie gehoord, prima, maar wij besluiten nu dit. Maar dan weet je

tenminste waarom. Je kan dan stellen: goed, jullie vinden deze kwaliteiten niet belangrijk, kunnen we het er nog eens over hebben of regeert het geld? De besluitvorming wordt transparanter. En de vraag is dan niet: wie heeft gelijk? Wij of zij? Maar een veel interessantere vraag is: welke aspiraties heeft onze samenleving en in welk verhaal willen wij geloven. Omdat dat bepaalt of er straks nog een bos staat of niet.'

Wat kunnen groene organisaties als Natuurmonumenten, het Wereld Natuur Fonds, The International Union for Conservation of Nature, maar ook de Nederlandse Tuinenstichting, leren van *Paradijs in de polder* als het gaat om het creëren van een tegengeluid tegen beleidsmakers?

'Al die organisaties zouden veel meer kunnen inzetten op de band tussen mens en omgeving en minder moeten hameren op instandhouding van soorten. Vaak ook nog eens ten behoeve van ons eigen genot. Ik heb in Siberië en Papoea-Guinea gezien dat op plekken die door mensen als heilig zijn verklaard en waar menselijk ingrijpen uit den boze is, biodiversiteit gegarandeerd is. Terwijl als je dat via de wet wilt opleggen, gaan mensen die wetten overtreden. Begrijp me niet verkeerd: je hebt wetten nodig, maar het kan nog veel beter, want op het moment dat mensen een relatie met een plek aangaan, willen ze ervoor zorgen. Dus dan verstoor je zo'n plek niet uit respect voor alles wat net als jij recht van bestaan heeft.'

Maakt u zich zorgen over het Nederlandse landschap?

'Ik word er verdrietig van als ik zie hoe het wordt volgeplempt en het wordt er ook niet beter op, maar ik oefen mijzelf in het glas halfvol zien. Op het moment dat ik boos word, kan ik niet handelen. Er zijn al zoveel mensen boos, ze kunnen mij wel missen in dat kamp. Ik zit liever in het kamp van Alice in Wonderland, die steeds weer in een ander konijnenhol duikt om in een andere wereld terecht te komen. Mensen zoals ik zijn niet in de meerderheid, maar we zijn wel nodig. Als ik somber dreig te worden, realiseer ik me dat ook altijd weer. Het lijkt alsof ik naïef ben en als een flierefluiter rondloop, maar dat is niet zo. Mijn Alice in Wonderland-rol is een bewuste keuze.'●

Paradijs in de polder; Ontdek wat het landschap je vertelt verscheen bij Atlas Contact. In 2014 werd Baaijens onderscheiden met de Women of Discovery Humanity Award. Ze is lid van onder meer de Royal Geographical Society en heeft meerdere boeken geschreven.